

Katedra Etologii Zwierząt i Łowiectwa, Zakład Gospodarki Łowieckiej,
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, ul Akademicka 13, 20-950 Lublin, Polska
e-mail: marian.flis@up.lublin.pl

MARIAN FLIS

Kondycja finansowa kół łowieckich na tle zobowiązań z tytułu szkód w uprawach i płodach rolnych

The financial condition of hunting associations against the background of liabilities for damage to crops

Streszczenie. W pracy przedstawiono ekonomiczne aspekty funkcjonowania kół łowieckich w przymiarze odpowiedzialności za szkody w uprawach i płodach rolnych, przeprowadzania procedur szacowania i wypłaty odszkodowań z tego tytułu. Obecne rozwiązania prawne narzucają na koła łowieckie obowiązek szacowania szkód w uprawach rolniczych wyrządzonych przez niektóre gatunki zwierzyny grubej. Wszelkie koszty z tego tytułu ponoszą koła łowieckie ze środków własnych, przy tendencji corocznie zwiększających się kwot zobowiązań. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż koła łowieckie pokrywają prawie $\frac{3}{4}$ wszystkich odszkodowań w kraju wypłacanych za szkody w uprawach rolniczych. Zgodnie z prawem jedynym sposobem wspomoczenia kół w tym zakresie jest przekazanie przez państwo, jako prawnego właściciela zwierzyny, prawa własności zwierzyny odstrzelonej kołom łowieckim. Wpływy finansowe za sprzedane przez koła tusze zwierzyny pokrywają w większości kwoty rokrocznie wypłacanych odszkodowań, lecz nie rekompensują kosztów technicznych związanych z całością procedur szacowania. Koszty związane z technicznymi aspektami szacowania są kilkakrotnie wyższe niż same kwoty odszkodowań, stąd też podejmowane próby zmiany prawa w kierunku wyeliminowania myśliwych jako podmiotów szacujących szkody, czynione w latach 2016–2018 zakończyły się niepowodzeniem. Koła łowieckie są obecnie jedynymi podmiotami, które mogą sprostać zarówno wymaganiom technicznym, jak i finansowym w zakresie odpowiedzialności za szkody wyrządzane przez zwierzynę w uprawach rolniczych.

Słowa kluczowe: szkody łowieckie, wynagradzanie szkód, koła łowieckie, ekonomika łowiectwa, zwierzęta łowne

WSTĘP

Podczas ostatnich dziesięcioleci nastąpiły istotne zmiany w strukturze upraw rolniczych, które pociągnęły za sobą znaczne przeobrażenia heterogenności agrocenoz.

Cytowanie: Flis M., 2023. Kondycja finansowa kół łowieckich na tle zobowiązań z tytułu szkód w uprawach i płodach rolnych. Agron. Sci., online first, 1–10. <https://doi.org/10.24326/as.2023.5114>

Wprowadzenie kukurydzy jako podstawowej rośliny paszowej połączone z intensyfikacją upraw doprowadziło w wielu przypadkach do licznych scaleń gruntów a tym samym ukierunkowaniu produkcji rolniczej na gospodarkę wielkołanową. Pomimo faktu, iż w okresie powojennym całkowita powierzchnia gruntów pod zasiewami zmniejszyła się o prawie 25%, to w tym samym okresie nastąpiły dość istotne zmiany dominującej roślinności. W perspektywie należy spodziewać się dalszego wzrostu udziału kukurydzy, z tendencją do tworzenia plantacyjnych upraw wielkołanowych, chociażby ze względu na możliwość jej wykorzystywania na etanol. Obecne trendy produkcji rolniczej wykazują także wzrost zainteresowania uprawami zbóż o większej wartości gospodarczej. Jednocześnie na uwagę zasługuje fakt, że w obecnych uwarunkowaniach ekonomicznych ceny środków produkcji niezbędnych do działalności rolniczej z reguły rosną szybciej niż ceny zbytu produktów rolnych. Zatem prognozować należy wzrost powierzchni gospodarstw i ich intensyfikacji w celu zapewnienia dochodów na poziomie parytetowym [Flis 2009, Krawiec i Kuś 2010, Zięta 2013].

Intensyfikacja produkcji rolniczej wpływa na rokrocznie zwiększające się wskaźniki efektywności zarówno produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej. Dynamizacja rolnictwa realizowana jest także poprzez wprowadzenie nowych odmian, lepiej przystosowanych do lokalnych warunków klimatycznych, co w połączeniu z optymalizacją zabiegów agrotechnicznych skutkuje wzrostem wydajności. Niemniej jednak intensywne rolnictwo niesie za sobą wiele konsekwencji o charakterze środowiskowym. Przede wszystkim przyczynia się do zanieczyszczenia środowiska, erozji oraz zmian struktury gleby, obniżenia bioróżnorodności, a przede wszystkim często nieodwracalnych zmian krajobrazowych [Głodowska i Gałązka 2018]. Niewątpliwie jedną z konsekwencji intensyfikacji rolnictwa, zdecydowanie rzadziej wymienianą, jest także oddziaływanie na populacje zwierząt dziko żyjących, które w zależności od specyfiki gatunkowej i behawioralnej okresowo przebywają na polach uprawnych. Zwierzęta te, bytując na polach, stają się sprawcą uszkodzeń roślin, co w ujęciu hodowlanym skutkuje obniżeniem plonu lub jego całkowitym zniszczeniem, a w ujęciu ekonomicznym prowadzi do strat rolników [Flis 2010]. Opisane zmiany w środowisku polnym wpływają bezpośrednio i pośrednio na funkcjonowanie populacji poszczególnych gatunków. Stan taki obserwowany jest nie tylko w Polsce, ale także w wielu innych krajach. W przypadku zwierzyny drobnej opisane czynniki wpływają negatywnie na poszczególne populacje, co skutkuje utrzymującym się spadkiem podstawowych gatunków tej zwierzyny związanej z agroekosystemami [Wilson i in. 1996, Panek 1997, Edwards i in. 2000, Panek 2005, Jezierski 2007, Sporek i Sporek 2011, Geaumont i in. 2017, Panek 2018, Gryz i Krauze-Gryz 2022]. Z kolei w przypadku zwierzyny grubej, która do niedawna związana była głównie z ekosystemami leśnymi, zaobserwowano istotne zmiany w wykorzystaniu środowiska prowadzące do stałego bądź okresowego preferowania terenów pól uprawnych. Uwarunkowane jest to głównie faktem zwiększającej się pod względem ilościowym i jakościowym bazy żerowej oraz okresowo doskonałych warunków osłonowych, jak również wzrastającą presją antropogeniczną na ekosystemy leśne, zmuszającą zwierzynę do okresowego przebywania w agroekosystemach [Węgorzek 2002, Jayakody i in. 2011, Zawadzki i in. 2011, Bonnot i in. 2013, Flis 2013, Flis 2017, Coppes i in. 2017, Spitz i in. 2019, Kozian i in. 2020].

Poszczególne populacje zwierzyny grubej bytujące stale lub okresowo na polach uprawnych przyczyniają się do wyrządzenia znacznych strat w zróżnicowanych uprawach rolniczych. Z kolei łatwa dostępność coraz bardziej wysokoenergetycznego i wysokobiałkowego żeru, niemal przez cały rok, wpływa istotnie na kondycję osobniczą zwierząt,

a tym samym zwiększenie wskaźników rozrodu. Stan ten prowadzi do swoistych modyfikacji naturalnych układów ekologicznych w zakresie interakcji zwierząt i środowisk ich bytowania, co w konsekwencji potęguje wielkość strat ponoszonych przez producentów rolnych [Kozdrowski i Dubiel 2004, Zawadzki i in. 2011, Flis 2013, Sporek 2014, Popczyk 2016, Flis 2017, 2018].

Celem pracy było przedstawienie problematyki w zakresie zwiększającego się rozmiaru oraz specyfiki szkód wyrządzanych przez zwierzęta łowne w uprawach rolniczych oraz kosztów ponoszonych z tego tytułu przez koła łowieckie jako podmioty ustawowo odpowiedzialne za wypłatę odszkodowań. Zobrazowano kwoty corocznie wypłacanych odszkodowań i źródła pochodzenia środków finansowych na te zobowiązania w aspekcie braku rozwiązań alternatywnych.

EKOLOGICZNE I EKONOMICZNE ASPEKTY SZKÓD W UPRAWACH ROLNICZYCH

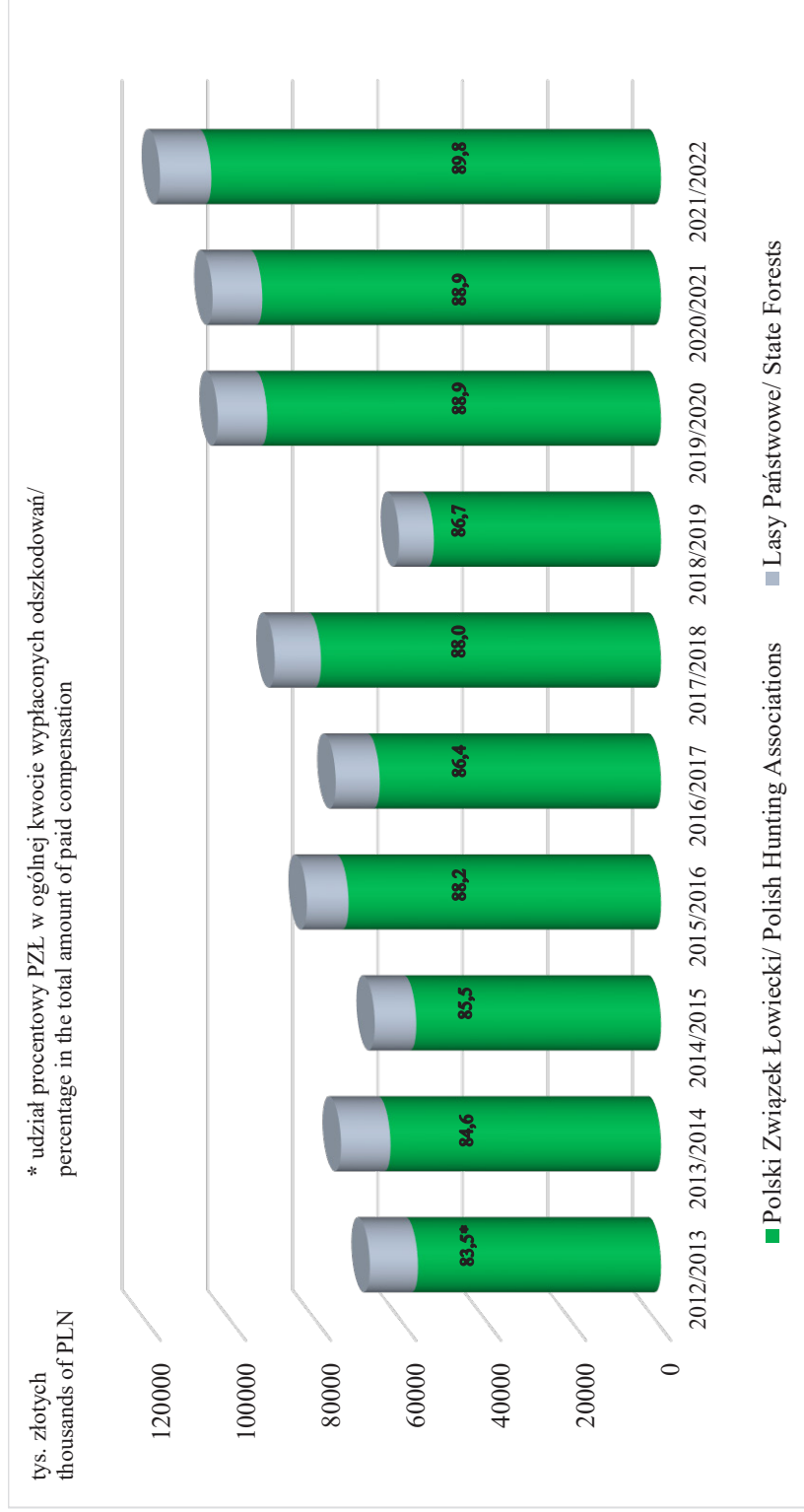
Interakcje zwierząt i środowiska ich bytowania są podstawowym elementem egzystencji zwierząt dziko żyjących. Poprzez dynamicznie zmieniające się agrocenozy nastąpiło swoiste zaburzenie wcześniej obserwowanych zależności troficznych związanych z funkcjonowaniem populacji ssaków kopytnych na poziomie ekosystemowym. Pewne gatunki, na przykład dziki, znalazły bardzo dogodne warunki do funkcjonowania wśród rozległych pól uprawnych, a przez to nastąpiło zwiększenie ich potencjału rozrodczego. Obserwowany jest także powolny, aczkolwiek sukcesywny wzrost populacji ssaków roślinożernych z rodziny jeleniowatych, które także w znaczący sposób przyczyniają się do kształtowania i zmian zespołów roślinnych zarówno w ekosystemach leśnych, jak i agrocenozach [Olech i Suchecka 2016, Popczyk 2016, Sporek i Sporek 2016, Flis 2017, Flis i in. 2018]. Według oficjalnych statystyk łowieckich tylko na przełomie ostatniej dekady nastąpił wzrost liczebności większości łownych ssaków roślinożernych (ryc. 1).

W okresie tym wystąpił wzrost liczebności łosi o 170%, jeleni o 39%, saren o 11%, zaś danieli o 28%. W tym samym okresie prawie 4-krotnie zmniejszyła się liczebność populacji dzików, co uwarunkowane było zmasowanym odstrzałem ze względu na występowanie i rozprzestrzenianie się afrykańskiego pomoru świń. Zwiększające się stany liczebne wielu kopytnych ssaków roślinożernych przyczyniają się do wzrostu wielkości uszkodzeń upraw rolniczych, co wynika z wysokiej i istotnej korelacji pomiędzy liczebnością roślinożerców i wielkością szkód. W okresie ostatnich dziesięciu sezonów łowieckich nastąpił prawie 72% wzrost kwot odszkodowań łowieckich wypłacanych poszkodowanym przez dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich. Należy jednak pamiętać, iż pomimo że kwoty te podane są w wartościach bezwzględnych (faktycznie wypłaconych), to wzrost ten traktować należy jako przybliżony, ze względu na okresowe fluktuacje cen produktów rolniczych, a tym samym i kwoty odszkodowań za szkody o zbliżonym poziomie obszarowym oraz rozmiarze zniszczeń.

Kolejnym dość istotnym aspektem związanym z wypłatami odszkodowań jest fakt, iż według utrzymującego się już ponad 20 lat prawa, łosć pozostaje wprawdzie na liście zwierząt łownych, lecz objęty jest całorocznym okresem ochronnym. Stan taki sprawia, że za szkody wyrządzone przez ten gatunek w uprawach i płodach rolnych odpowiedzialność prawną i materialną ponosi Skarb Państwa. Z kolei szacowania szkód w zależności od miejsca położenia zniszczonych przez niego upraw dokonują przedstawiciele samorządu właściwych województw lub pracownicy Administracji Lasów Państwowych. Niemniej

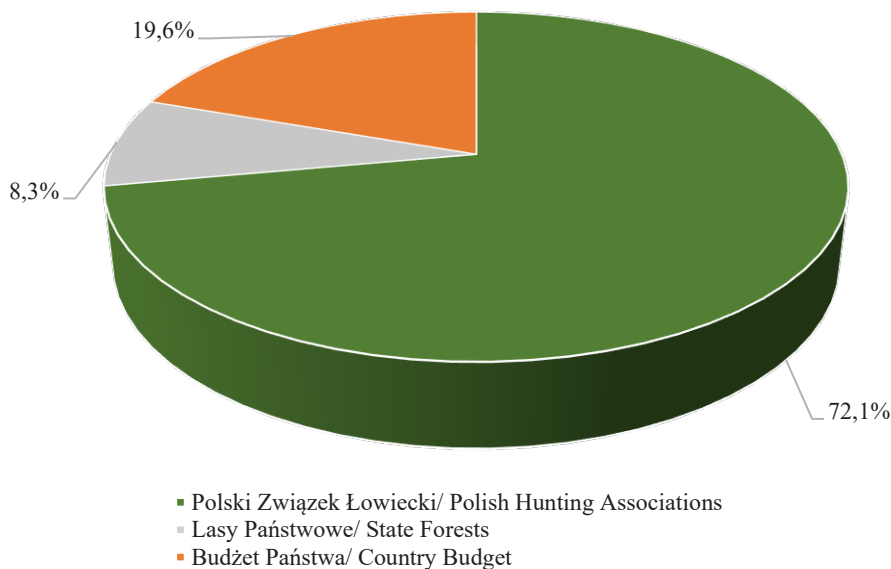

Ryc. 1. Dynamika liczebności populacji kopytnych w okresie ostatniej dekady
Fig. 1. The dynamics of the number of ungulate populations in the last decade

Ryc. 2. Kwoty odszkodowań za szkody w uprawach rolniczych wypłacone przez Polski Związek Łowiecki i Lasy Państwowe w okresie ostatniej dekady
Fig. 2. Amounts of compensation for damage to agricultural crops paid by the Polish Hunting Association and the State Forests over the last decade

jednak dane za sezon łowiecki 2021/2022 rok uwidaczniają, iż w strukturze wypłacanych odszkodowań dominują koła łowieckie, które pokrywają prawie $\frac{3}{4}$ zobowiązań finansowych z tego tytułu (ryc. 3).

Ryc. 3. Struktura odszkodowań za szkody w uprawach rolniczych wypłaconych przez właściwe instytucje w 2021 roku

Fig. 3. The structure of compensation for damage to agricultural crops paid By competent institutions in 2021

FINANSOWANIE ODSZKODOWAŃ ŁOWIECKICH

Pomimo wahań w poszczególnych latach minionej dekady prawie 90% kwot wypłacanych odszkodowań pochodziło z budżetu kół łowieckich, które prowadzą gospodarkę łowiecką w dzierżawionych obwodach łowieckich. Należy w tym miejscu wskazać, iż koła łowieckie, tak jak i całe Zrzeszenie Polski Związek Łowiecki są organizacją pozarządową, a w powszechnej opinii także samofinansującą się. Jednak w rzeczywistości koła jako podmioty posiadające osobowość prawną uzyskują wpływy ze sprzedaży tusz upolowanej zwierzyny. W tym przypadku mamy do czynienia ze specyficzną konstrukcją prawną, związaną z tym, iż zwierzyna definiowana jest jako dobro ogólnonarodowe i za życia jest własnością Skarbu Państwa. Z kolei ta sama ustawa, własność tusz zwierzyny po jej odstrzeleniu zgodnym z przepisami prawa przenosi na dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich, czyli podmioty prowadzące gospodarkę łowiecką na danym terenie. Wpływy te zależne są od składu gatunkowego zwierzyny występującej w dzierżawionych obwodach łowieckich, a przede wszystkim zagęszczenia populacji poszczególnych gatunków. Niemniej jednak opisane środki finansowe, zasilając budżety kół łowieckich, przeznaczone są na realizację zobowiązań z tytułu szkód w uprawach i płodach rolnych [Ustawa z dnia 13 października 1995 r.]. Jednocześnie koła łowieckie mają szereg innych zobowiązań związanych z całokształtem ich funkcjonowania w poszczególnych latach.

W Polsce obecnie funkcjonuje 2770 kół łowieckich (dane na marzec 2023 r.). W ostatnich latach roczny budżet kół szacowany był na ok. 300 mln złotych i był budżetem dodatnim, co oznacza, że w ujęciu ogólnokrajowym wpływy nieznacznie przekraczały wydatki, a wynik finansowy zamykał się in plus kwotą ok. 30 mln złotych. Analiza poszczególnych pozycji budżetu kół łowieckich wskazuje, iż nieco ponad 30% kosztów ich funkcjonowania, to te związane z ochroną lasu, a przede wszystkim odszkodowaniami łowieckimi. Z kolei wpływy do budżetu kół łowieckich z tytułu tusz sprzedanej zwierzyny podmiotom zewnętrznym i myśliwym w tym samym okresie stanowiły ok. 35% dochodu rocznego. Zatem, w obecnych uwarunkowaniach ekonomicznych funkcjonowania kół łowieckich wpływy ze sprzedaży tusz zwierzyny pokrywają roczne zobowiązania z tytułu odszkodowań za szkody w uprawach rolniczych (ryc. 4). Niemniej jednak, według danych Polskiego Związku Łowieckiego, w ujęciu ekonomicznym poszczególnych kół, w ostatnich latach obserwowany jest wzrostowy trend liczby kół, które mają problemy w zakresie dodatniego zamknięcia rocznego budżetu, właśnie poprzez wzrost odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych.

Niewątpliwie dość istotnym aspektem związanym z finansowaniem kół łowieckich w przyręciu wypłaty odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych jest ten wynikający z kosztów, jakie ponoszą koła łowieckie na techniczne aspekty szacowania. Są to z reguły dwukrotne koszty dojazdu na każdą ze zgłoszonych szkód (szacowanie wstępne i ostateczne). Koszty pracy osób zajmujących się czynnościami proceduralnymi (powiadomienia, koszty korespondencji), jak i samym szacowaniem na gruncie, niejednokrotnie zajmującym od kilku nawet do kilkudziesięciu godzin w zależności od wielkości uprawy

Ryc. 4. Kształtowanie się wpływów za sprzedaż tusz i kosztów ochrony i odszkodowań wypłacanych przez koła łowieckie

Fig. 4. The evolution of proceeds from the sale of carcasses and the costs of protection and compensation paid by hunting associations

i stopnia jej zniszczeń. Są to koszty własne kół łowieckich. Przeprowadzone w 2016 r., przy próbie zmiany zasad szacowania, a przede wszystkim wskazania niezależnych podmiotów do szacowania, analizy i prognozy tych kosztów uwidoczniły, że zdecydowanie przewyższają kwoty wypłacanych corocznie odszkodowań. Analizy te prowadziły niezależne podmioty na zlecenia państwa, przy opracowywaniu kierunków zmian prawa łowieckiego. Według różnych szacunków w okresie tym koszty szacowania prognozowano na 300–350 mln złotych, podczas gdy w latach poprzedzających te prognozy roczne kwoty wypłacanych odszkodowań oscylowały w granicach 75 mln złotych. Należy dodać, iż są to koszty pracy społecznej osób szacujących szkody (myśliwych) i obsługujących procedury szacowania lub koszty pokrywane z budżetu kół łowieckich. Próba zmiany prawa łowieckiego zmierzająca do całkowitego wyłączenia myśliwych z procedury szacowania (różne warianty) ze względu na opisaną grupę kosztów zakończyła się niepowodzeniem i po dwóch latach (2016–2018) działań zmierzających do wdrażania różnych rozwiązań powrócono do wersji, w której wiodącą rolę w zespole szacującym szkody zajmują myśliwi. Również całość procedur formalnych i biurokratycznych spoczywa na myśliwych.

PODSUMOWANIE

Przedstawione dane w zakresie odpowiedzialności za szkody w uprawach i płodach rolnych, a przede wszystkim ekonomii funkcjonowania kół łowieckich w aspekcie pokrywania zobowiązań za te szkody, uwidaczniają, że obecne rozwiązania prawne i praktyczne sprawiają, że koła są jeszcze w stanie podźwignąć finansowe zobowiązania z tego tytułu. Należy jednak pamiętać, że wpływy do kół za sprzedane tusze zależne są w głównej mierze od koniunktury na rynku dziczyzny. W przypadku załamania się cen, a tym samym ograniczenia wpływów, bilansowanie przychodów z tego tytułu i wydatków w związku ze szkodami może mieć charakter ujemny, co rzutować będzie bezpośrednio na konieczność zwiększenia składek członkowskich, czyli de facto „opodatkowania” myśliwych na poczet wypłaty odszkodowań. Kolejną dość istotną kwestią jest ta, że w przypadku szacowania szkód występuje szereg kosztów tzw. proceduralnych, ponoszonych przez myśliwych, a niewykazywanych w oficjalnych statystykach w pozycji szkód, lecz w pozycji ogólnej kosztów funkcjonowania kół łowieckich. Wysokość tych kosztów przewyższa kilkakrotnie kwoty rokrocznie wypłacanych odszkodowań. Jak duże są kwoty najlepiej pokazuje fakt, iż podejmowane wszelkie próby zmiany procedur szacowania zmierzające do wyeliminowania udziału myśliwych zakończyły się niepowodzeniem głównie z powodu ograniczonych możliwości pokrycia tak wysokich zobowiązań na proceduralne aspekty szacowania szkód. Zatem, w obecnych uwarunkowaniach środowiskowych nie ma rozwiązania alternatywnego w zakresie zmiany prawa w kierunku wyeliminowania kół łowieckich z procedur szacowania. Jedynymi podmiotami mogącymi sprostać technicznie, tj. przede wszystkim ekonomicznie, opisanej, a zarazem rosnącej problematyce, są dzierżawcy lub zarządcy obwodów łowieckich.

PIŚMIENNICTWO

- Bonnot N., Morellet N., Verheyden H., Cargnelutii B., Lourtet B., Klein F., Hewison A.J.M., 2013. Habitat use under predation risk: hunting, roads and human dwellings influence the spatial behaviour of roe deer. *Eur. J. Wildl. Res.* 59, 185–193. <https://doi.org/10.1007/s10344-012-0665-8>

- Coppes J., Burghardt F., Hagen R., Suchant R., Braunisch V., 2017. Human recreation affects spatio-temporal habitat use patterns in red deer (*Cervus elaphus*). PLoS ONE 12(5), e0175134. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0175134>
- Edwards P.J., Fletcher M.R., Berny P., 2000. Review of the factors affecting the decline of the European brown hare, *Lepus europaeus* (Pallas 1778) and the use of wildlife incident data to evaluate the significance of paraquat. Agric. Ecosyst. Environ. 79(2–3), 95–103. [https://doi.org/10.1016/S0167-8809\(99\)00153-X](https://doi.org/10.1016/S0167-8809(99)00153-X)
- Flis M., 2009. Szkody w uprawach rolniczych w świetle szkodliwego oddziaływania rolnictwa na ekosystemy. Biotop. W: M. Sporek (red.), Zagrożenia biotopów leśnych. Uniwersytet Opolski, Opole, 123–132.
- Flis M., 2010. Szkody łowieckie w świetle uwarunkowań ekonomicznych i prawnych. Wiad. Rol. 4(149), 95–103.
- Flis M., 2013. Ecological, legal land economic aspects of evaluating the damages caused by wild animals. Environ. Protect. Nat. Res. 24(3), 53–58. <https://doi.org/10.2478/oszn-2013-0029>
- Flis M., 2017. Zmiany w krajobrazie rolniczym a wskaźniki rozrodu dzików. Wiad. Zoot. 55(4), 124–131.
- Flis M., 2018. Szkody łowieckie – stan faktyczny i kolejne rozwiązania prawne. Zag. Doradz. Roln. 4, 112–122.
- Flis M., Greła E.R., Gugala D., Rataj. B., 2018. Sezonowość rozrodu i charakterystyka masy tuszy dzików pozyskanych na Wyżynie Lubelskiej. Med. Wet. 74(7), 477–480. <https://dx.doi.org/10.21521/mw.6018>
- Geaumont B.A., Sedivec K.K., Schauer C.S., 2017. Ring-necked Pheasant use of post – conservation reserve program lands. Rangel. Ecol. Manag. 70(5), 569–575. <https://doi.org/10.1016/j.rama.2017.04.003>
- Głodowska M., Gałazka A., 2018. Intensyfikacja rolnictwa a środowisko naturalne. Zesz. Probl. Post. Nauk Roln. 592, 3–13. <https://doi.org/10.22630/ZPPNR.2018.592.1>
- Gryz J., Krauze-Gryz D., 2022. Why did Brown hare *Lepus europaeus* disappear from some areas in Central Poland?. Diversity 14, 465. <https://doi.org/10.3390/d14060465>
- Jayakody S., Sibbald A.M., Mayes R.W., Hooper R.J., Gordon I.J., Lambin X., 2011. Effect of human disturbance on the diet composition of wild red deer (*Cervus elaphus*). Europ. J. Wildl. Res. 57, 939–948. <https://doi.org/10.1007/s10344-011-0508-z>
- Jezierski W., 2007. Możliwości życiowe niektórych gatunków zwierząt łownych. Sylwan 5, 3–16.
- Kozian Ł., Kochanek P., Kalinowski J., Szymczuk M., Zarajczyk D., Flis M., Kropiwiiec-Domańska K., Babicz M., 2020. Wpływ upraw rolnych na biologię dzików. W: B. Nowakowicz-Dębek, W. Chabuz (red.), Zagrożenia środowiska i bezpieczeństwo żywności, t. 1. Środowisko – Rolnictwo – Zwierzę – Produkt. Lublin, 50–58.
- Kozdrowski R., Dubiel A., 2004. Biologia rozrodu dzika. Med. Wet. 60, 1251–1253.
- Krasowicz S., Kuś J., 2010. Kierunki zmian w produkcji rolniczej w Polsce do roku 2020 – Próba prognozy. Zagad. Ekon. Rol. 3, 5–18.
- Olech W., Suchecka A., 2016. Metody zarządzania populacją w celu kontroli jej struktury i tempa wzrostu. W: Zarządzanie populacjami zwierząt. Polski Związek Łowiecki, Warszawa, 5–15.
- Panek M., 1997. The effect of agricultural landscape structure on food resources and survival of grey partridge *Perdix perdix* chicks in Poland. J. Appl. Ecol. 34(3), 787–792. <https://doi.org/10.2307/2404923>
- Panek M., 2005. Demography of grey partridges *Perdix perdix* in Poland in the years 1991–2004: reasons of population decline. Europ. J. Wildl. Res. 51(1), 14–18. <https://doi.org/10.1007/s10344-005-0079-y>
- Panek M., 2018. Habitat factors associated with the decline in brown hare abundance in Poland in the beginning of the 21st century. Ecol. Indic. 85, 915–920. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2017.11.036>
- Popczyk B., 2016. Zarządzanie populacją dzika *Sus scrofa* w Polsce. W: Zarządzanie populacjami zwierząt. Polski Związek Łowiecki, Warszawa, 29–45.

- Spitz D.B., Rowland M.M., Clark D.A., Wisdom M.J., Smith J.B., Brown C.L., Levi T., 2019. Behavioral changes and nutritional consequences to elk (*Cervus canadensis*) avoiding perceived risk from human hunters. *Ecosphere* 10(9), e01864. <https://doi.org/10.1002/ecs2.2864>
- Sporek M., 2014. Szkody łowieckie w uprawach rolnych. *J. Agribus. Rural Dev.* 2(32), 181–188.
- Sporek K., Sporek M., 2011. Przyczyny regresu liczebności zwierzyny drobnej. *Ann. Warsaw Univ. Life Sci. – SGGW Anim. Sci.* 50, 67–72.
- Sporek K., Sporek M., 2016. Zmiany środowiska przyrodniczego i ich wpływ na populację zwierząt. W: Zarządzanie populacjami zwierząt. Polski Związek Łowiecki, Warszawa, 125–141.
- Ustawa z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (Dz. U. z 2021 r., poz. 1718 ze zm.).
- Węgorzek P., 2002. Cykl zasiedlania wielkoobszarowych upraw kukurydzy przez subpopulacyjne ugrupowania dzików i dynamika narastania szkód w zależności od fazy rozwojowej tych upraw. *Prog. Plant Prot.* 42(2), 730–735.
- Wilson J.D., Taylor R., Muirhead L.B., 1996. Field use by farmland birds in winter: an analysis of field type preferences using resampling methods. *Bird Study* 43(3), 320–332. <https://doi.org/10.1080/00063659609461025>
- Zawadzki A., Szuba-Trznadel A., Fusch B., 2011. Baza pokarmowa, charakterystyka populacji i sezonowość rozrodu dzików na terenie Gór Kaczawskich. *Zesz. Nauk. Uniw. Przyr. Wroc. Biol. Hod. Zwierz.* 63, 363–376.
- Ziętara W., 2013. Tendencje zmian w kosztach czynników produkcji a kierunki rozwoju gospodarstw rolniczych. *Rocz. Nauk. Stow. Ekon. Rol. Agrobiz.* 15(2), 378–385.

Źródło finansowania: Dotacja na utrzymanie potencjału badawczego MEiN.

Summary. The paper presents the economic aspects of the functioning of hunting clubs in the context of liability for damage to crops and crops, carrying out estimation procedures and payment of compensation in this respect. Current legal solutions impose an obligation on hunting clubs to assess damage to agricultural crops caused by some species of large game. All costs in this regard are borne by hunting clubs from their own funds, with the tendency of increasing the amounts of liabilities every year. It is worth emphasizing that hunting associations cover almost $\frac{3}{4}$ of all compensations in the country paid for damage to agricultural crops. The only aspect of supporting the circles in this respect is the transfer of ownership rights to the game killed in accordance with the law by the state as the legal owner of the game to the hunting clubs. The financial proceeds from the game carcasses sold by the clubs cover mostly the amounts of compensation paid annually, but do not compensate for the technical costs related to the entire estimation procedures. The only aspect of supporting the circles in this regard is the transfer by the State, as the legal owner of wild game, of funds from the sale of carcasses of hunted game, which in the current economic conditions cover the amounts of compensation paid annually, but do not compensate for the technical costs related to the entire estimation procedures. The costs related to the technical aspects of estimation are several times higher than the amounts of compensation themselves, hence the attempts to change the law to eliminate hunters as entities estimating the damage done in 2016-2018 failed. Hunting clubs are currently the only entities that can meet both technical and financial requirements in terms of liability for damage caused by game to agricultural crops.

Key words: hunting damage, damage compensation, hunting clubs, economics of hunting, game animals

Otrzymano/Received: 10.03.2023
Zaakceptowan/Accepted: 14.10.2023
Online first: 13.12.2023